

COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

СПРАВА “МУРАВСЬКА ПРОТИ УКРАЇНИ”

(Заява № 249/03)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

13 листопада 2008 року

Це рішення стане остаточним за обставин, викладених у п. 2 статті 44 Конвенції.
Воно може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Муравська проти України»

Європейський суд з прав людини (п'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

п. Райт Маруст (Rait Maruste), *Голова*,
п. Карел Юнгвірт (Karel Jungwiert),
п. Володимир Буткевич (Volodymyr Butkevych),
пані Рената Ягер (Renate Jaeger),
пані Ізабель Берро-Лефевр (Isabelle BerroLefivre),
пані Миряна Лазарова-Трайковська (Mirjana Lazarova Trajkovska),
пані Здравка Калайджиєва (Zdravka Kalaydjieva), *судді*,
та пані Клаудія Вестердік (Claudia Westerdiek), *Секретар секції*,
після обговорення за зачиненими дверима 14 жовтня 2008 року,
виносить таке рішення, що було ухвалене у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу порушено за заявою (№ 249/03), поданою проти України до Суду 3 грудня 2002 року громадянкою України пані Тетяною Петрівною Муравською (далі — заявниця) відповідно до статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція).
2. Заявницю, якій було надано юридичну допомогу, представляв пан Бущенко А. П., юрист, що практикує у місті Харкові. Уряд України (далі — Уряд) був представлений його Уповноваженим — п. Юрієм Зайцевим.
3. Заявниця стверджувала, що державні органи не провели ефективного і достатнього розслідування за фактом смерті її сина.
4. 13 вересня 2005 року Суд оголосив заяву заявниці частково неприйнятною і вирішив направити Уряду скаргу заявниці на неефективне розслідування за фактом смерті її сина. Суд відповідно до пункту 3 статті 29 Конвенції вирішив розглядати питання щодо суті та прийнятності заяви одночасно.

ЩОДО ФАКТІВ

І. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявниця народилася у 1950 році та проживає у м. Слов'янську Донецької області.
6. 23 січня 1999 року син заявниці, пан М., зник.
7. 1 лютого 1999 року заявниця дізналася про те, що її сина було побито, а через декілька днів — про те, що його було вбито.
8. 18 березня 1999 року тіло пана М. було знайдено в озері. Заявниця стверджувала, що на цьому озері міліція умисно не здійснила пошук, у той час як на сусідніх озерах пошук було здійснено.
9. 18 березня 1999 року слідчий прокуратури м. Слов'янська (далі — прокуратура) призначив судово-медичну експертизу трупа. Експертиза була проведена наступного дня судово-медичним експертом п. Д. Експерт дійшов висновку про те, що причину смерті сина заявниці встановити неможливо, а також про те, що останній був у стані легкого алкогольного сп'яніння на момент смерті.
10. 26 березня 1999 року слідчий прокуратури відмовив у порушенні кримінальної справи за фактом смерті пана М. Слідчий обґрунтував свою відмову показаннями свідків, панів Д., П., Г. Та П., які були разом із сином заявниці у день його зникнення. Вони дали показання, що пан М. був у стані сильного алкогольного сп'яніння і вів себе неналежним чином, вчинив бійку з деякими з них. Вони також стверджували, що пан М. пішов додому, залишивши їх, і що з того часу вони його не бачили. Більш того, судово-медична експертиза не встановила причину смерті, а встановила лиш те, що пан М. був у стані сп'яніння.

11. 6 серпня 1999 року Слов'янський міський суд Луганської області скасував постанову від 26 березня 1999 року і передав справу на додаткове розслідування, встановивши, що висновок експерта був неповним та що слідчий не достатньо ретельно вивчив обставини, що свідчать про те, що смерть сина заявниці була насильницькою.

12. 18 серпня 1999 року слідчий прокуратури відмовив у порушенні кримінальної справи за фактом смерті пана М., обґрунтовуючи це тим, що додаткове розслідування не виявило жодних нових обставин. У той самий час слідчий порушив кримінальну справу за фактом нанесення побоїв пану М., яке нібито мало місце у день його зникнення. Він передав справу до відділення Слов'янського МВ УМВС України у Донецькій області (далі — відділення МВС).

13. 1 жовтня 1999 року слідчий Генеральної прокуратури України (далі — ГПУ) скасував постанову про відмову у порушенні кримінальної справи від 18 серпня 1999 року, обґрунтовуючи це тим, що слідство було проведено поверхово та неналежним чином. А саме, слідчий ГПУ вимагав, щоб у ході додаткового розслідування були дані відповіді на наступні питання:

- чому заявниця стверджувала, що деякі особи зізналися у вбивстві її сина;
- кого з співробітників міліції заявниця повідомила про слід, який вів до лунки на озері, де було знайдено тіло пана М., та хто ще бачив цей слід;
- чому співробітники міліції оминали пошуками озеро, в якому було знайдено тіло пана М., у той же час проводячи пошуки на сусідніх озерах.

14. 29 жовтня 1999 року слідчий прокуратури відмовив у порушенні кримінальної справи за фактом смерті пана М., оскільки причину його смерті встановити було неможливо. Очевидно, що слідчий не провів інших слідчих дій, за твердженнями заявниці.

15. 11 листопада 1999 року слідчий МВС у ході розслідування кримінальної справи за фактом нанесення побоїв пану М. призначив судово-медичну експертизу для встановлення причин смерті пана М.

16. Експертиза, що проводилася групою експертів Донецького бюро судово-медичної експертизи з грудня 1999 року до лютого 2000 року, дійшла наступних висновків:

- неможливо встановити з достатньою точністю день смерті пана М., у той же час не можна виключати можливість того, що він помер у день свого зникнення;
- пан М. мав тілесні ушкодження, включаючи тяжкі ушкодження обличчя, більшість з яких не могли бути спричинені падінням на землю;
- причина смерті не може бути точно встановлена, але можна припустити, що смерть була спричинена асфіксією в результаті крововиливу; у цій справі є причинно-наслідковий зв'язок між ушкодженнями та смертю;
- що пан М. вживав алкоголь не менш ніж за одну-дві години до своєї смерті; та
- що його тіло перебувало у воді від півтора до двох місяців.

17. 27 грудня 1999 року незалежний судово-медичний експерт пан П. дав свої висновки у цій справі. Він стверджував, що пану М. було нанесено тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості, включаючи тяжкі тілесні ушкодження. У результаті цих ушкоджень пан М. не міг діяти свідомо та не міг прожити більше однієї години після цього. Експерт також припустив, що отвір у черепі міг бути від вогнепальної зброї, хоча він також міг з'явитися від трепанації, проведеної першим судово-медичним експертом. Пан П. дійшов висновку, що у будь-якому разі смерть була насильницькою.

18. В період з березня по квітень 2000 року експерти Донецького бюро судово-медичної експертизи надали додатковий висновок, у якому вони дійшли висновку про те, що пану М. було нанесено тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості, деякі з яких були тяжкими. Вони встановили, що такі ушкодження самі по собі не могли спричинити смерть, але могли призвести до втрати свідомості з подальшим крововиливом, асфіксією та смертю. До асфіксії пан М. міг рухатися. Також експерти вказали, що немає достовірної інформації про те, що заявник був живий, коли потрапив у озеро. Навпаки, була інформація, яка свідчила про протилежне.

19. 12 травня 2000 року МВС перекваліфікувало злочин з нанесення побоїв сину заявниці на заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть.
20. В період з березня до травня 2001 року було проведено додаткову експертизу в Головному бюро судово-медичної експертизи. Комісія експертів дійшла висновку про відсутність ознак вогнепального ураження черепа. Однак смерть могла бути спричинена серйозною травмою лицьової частини черепа. Експерти також стверджували, що є малоймовірним те, що, з огляду на тяжкість тілесних ушкоджень, пан. М. мав змогу пересуватися. Також вони зазначили, що немає інформації про те, чи був пан М. живим або мертвим, коли потрапив у воду озера.
21. 27 серпня 2001 року слідчий МВС відмовив у порушенні кримінальної справи щодо панів П., Д., Г. та П. за фактом побоїв сина заявниці, оскільки закінчилися строки давності притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення цього злочину.
22. Листом від 18 жовтня 2001 року ГПУ повідомила заявницю, що розслідування за фактом смерті її сина було проведено некваліфіковано та незадовільно, мали місце безпідставні затримки з вини слідчих, у результаті чого злочин не розкрито. ГПУ також повідомила заявницю про те, що слідчі прокуратури м. Слов'янська та відділу МВС, які розслідували справу, а також пан Д., експерт, який здійснював першу медичну експертизу тіла її сина, понесли дисциплінарну відповідальність за свою бездіяльність.
23. 17 грудня 2001 року слідчий відділу МВС виніс постанову про відмову у порушенні кримінальної справи щодо панів П., Д., Г. та П. за фактом заподіяння тяжкого тілесного ушкодження пану М., що спричинило смерть пана М., через відсутність в їх діянні складу злочину.
24. 19 грудня 2001 року відділ МВС зупинив розслідування за фактом заподіяння тяжкого тілесного ушкодження пану М., внаслідок якого сталася смерть потерпілого, оскільки не встановлено осіб, які вчинили злочин.
25. 28 січня 2002 року ГПУ встановила, що розслідування у справі було проведено з порушеннями, скасувала постанову від 19 грудня 2001 року як невмотивовану та направила справу на додаткове розслідування. ГПУ було вказано на необхідність проведення:
- відтворення обстановки і обставин події за участю панів П., Д., Г. та П., а також судово-медичного експерта з метою розмежування дій кожного щодо пана М. під час бійки;
 - очних ставок між усіма учасниками інциденту для уточнення їх показань;
 - додаткової судово-медичної експертизи з метою співставлення отриманої інформації із висновками медичної експертизи трупа пана М. та причин його смерті.
26. 6 грудня 2002 року досудове слідство було знову зупинене через відсутність в діянні панів Д., П., Г. та П. складу злочину, та у зв'язку з неможливістю встановити особи інших учасників подій.
27. 24 березня 2003 року ГПУ скасувала постанову від 6 грудня 2002 року, встановивши, що розслідування було проведено з порушеннями, та направила справу на додаткове розслідування.
28. 17 квітня 2003 року справа була передана до Донецького обласного управління МВС для подальшого розслідування.
29. У серпні 2003 року справа була передана на додаткову судово-медичну експертизу. 17 грудня 2003 року справу було передано до Головного бюро судово-медичної експертизи.
30. 7 квітня 2004 року розслідування було зупинене через неможливість встановлення осіб, які вчинили злочин.
31. 21 липня 2004 року слідство було відновлено, була призначена додаткова судово-медична експертиза.
32. У квітні 2005 року додаткова судово-медична експертиза була завершена. У своєму висновку експерти зазначили, що пану М. було нанесено черепно-мозкову травму в

області обличчя, що спричинило асфіксію та смерть. Експерти також дійшли висновку, що через процес гниття трупа вони не можуть з точністю встановити причину смерті.

33. 11 липня 2005 року була винесена постанова про зупинення досудового слідства через неможливість встановити осіб, які вчинили злочин.

34. 19 липня 2005 року прокуратура Донецької області скасувала постанову від 11 липня 2005 року як невмотивовану та направила справу на додаткове розслідування. Розслідування досі триває.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

35. Відповідні положення Конституції передбачають наступне:

С т а т т я 3

«Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю...»

С т а т т я 27

«Кожна людина має невід'ємне право на життя.

Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави — захищати життя людини...»

36. Відповідні положення Кримінально-процесуального кодексу України передбачають наступне:

С т а т т я 4

Обов'язок порушити кримінальну справу і розкрити злочин

«Суд, прокурор, слідчий і орган дізнання зобов'язані в межах своєї компетенції порушити кримінальну справу в кожному випадку виявлення ознак злочину, вжити всіх передбачених законом заходів до встановлення події злочину, осіб, винних у вчиненні злочину, і до їх покарання».

С т а т т я 94

Приводи і підстави до порушення кримінальної справи

«Приводами до порушення кримінальної справи є:

(1) заяви або повідомлення... окремих громадян;

...

(5) безпосереднє виявлення органом дізнання, слідчим, прокурором або судом ознак злочину.

Справа може бути порушена тільки в тих випадках, коли є достатні дані, які вказують на наявність ознак злочину».

ЩОДО ПРАВА

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 2 КОНВЕНЦІЇ

37. Заявниця скаржилася за статтею 2 Конвенції на те, що держава не провела ефективне розслідування за фактом зникнення та смерті її сина. Стаття 2 у відповідній частині передбачає наступне:

«1. Право кожного на життя охороняється законом».

А. Щодо прийнятності

38. Уряд не надав зауважень щодо прийнятності цієї скарги. Суд зазначає, що вказана скарга не є очевидно необґрунтованою у сенсі пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також

зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Відповідно оголошує її прийнятною.

В. Щодо суті

1. Твердження сторін

39. Уряд стверджував, що правоохоронні органи здійснили всі необхідні процесуальні дії з метою ефективного розслідування обставин смерті сина заявниці і встановлення осіб, винних у вчиненні злочину. Уряд зазначив, що у ході кримінального провадження було проведено п'ятнадцять медичних експертиз, чотири відтворення обставин злочину, одна очна ставка та було розглянуто показання двадцяти двох свідків. Він дійшов висновку, що немає підстав вважати, що розслідування було тривалим та неефективним.

40. Заявниця висловила заперечення. Вона заявила, що кримінальну справу не було порушено вчасно та що після того, як її було порушено, органи слідства зупиняли слідство без належних причин. Заявниця також наголошувала, що через перший експертний висновок, яким не встановлено причину смерті її сина, слідство проводилось у невірному напрямку.

2. Оцінка Суду

а. Загальні засади

41. Суд повторює, що обов'язок захищати право на життя за статтею 2 Конвенції разом із загальним обов'язком держави за статтею 1 Конвенції «гарантувати кожному, хто перебуває під [її] юрисдикцією, права і свободи, визначені у Конвенції» також опосередковано вимагає наявності певної форми ефективного офіційного розслідування, коли особу вбито в результаті використання сили (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «*Кая проти Туреччини*» (*Kaya v. Turkey*), від 19 лютого 1998 року, *Збірка рішень та ухвал* 1998-I, с. 324, п. 86). Головною метою цього розслідування є забезпечення ефективного виконання національного законодавства, яке захищає право на життя. Задля досягнення такої мети форми розслідування можуть бути різними в залежності від обставин. Однак, яка б з них не була застосована, органи влади мають діяти з власної ініціативи з того моменту, як певне питання привернуло їх увагу. Вони не можуть чекати на те, щоб родичі подали належну скаргу або взяли на себе відповідальність за проведення будь-якої процедури розслідування (див., наприклад, *mutatis mutandis*, рішення у справі «*Ілхан проти Туреччини*» (*Ilhan v. Turkey*) [GC], № 22277/93, п. 63, ЄСПЛ 2000-VII). Це не є обов'язком досягти результату, це обов'язок вжити заходів. Органи державної влади повинні були вжити всіх заходів для отримання доказів, які стосуються справи. Недоліки у розслідуванні, які підривають його здатність встановити причину смерті або винних осіб, можуть суперечити такому стандарту (див. рішення у справі «*Гонгадзе проти України*» (*Gongadze v. Ukraine*), № 34056/02, п. 176, ЄСПЛ 2005-XI).

42. Також у цьому контексті існує вимога розумної швидкості (див. рішення у справах «*Яса проти Туреччини*» (*Yasa v. Turkey*), від 2 вересня 1998 року, *Звіти* 1998-VI, сс. 2439–2440, пп. 102–104, та «*Чакічі проти Туреччини*» (*Zakici v. Turkey*), № 23657/94, пп. 80, 87 та 106, ЄСПЛ 1999-IV). Слід визнати, що у розслідуванні можуть виникнути складнощі та перепони, які перешкоджають його прогресу у певній ситуації. Однак негайна реакція органів державної влади у розслідуванні використання сили, що спричинила смерть, або зникнення, є важливою для забезпечення громадської впевненості в дотриманні ними принципу верховенства права у їх виконанні норм права та у попередженні будь-яких ознак змови або поблажливості до незаконних дій (див. у загальному рішення у справах «*Маккер проти Сполученого Королівства*» (*McKerr v. the United Kingdom*), № 28883/95, пп. 108–115, ЄСПЛ 2001-III, та «*Авсар проти Туреччини*» (*Avsar v. Turkey*), № 25657/94, пп. 390–395, ЄСПЛ 2001-VII).

б. Застосування у цій справі

43. Суд вважає, що у цій справі принаймні з двох причин ще на початковій стадії розслідування було суттєво ускладнене.

44. По-перше, правоохоронні органи не провели швидкі та повні пошуки тіла сина заявниці, у той час як з матеріалів справи вбачається, що були достатні докази того, де б мали бути проведені пошуки тіла. У той же час, якщо б вони діяли швидко та сумлінно, труп не згнив би настільки сильно, що зменшило можливість встановити причину смерті пана М.

45. По-друге, перша судово-медична експертиза, проведена паном Д., не надала жодних висновків щодо можливих причин смерті пана М., хоча результати додаткової судово-медичної експертизи містили узгоджені припущення про те, що його смерть була спричинена сильним ушкодженням обличчя, яке не могло бути від падіння на землю, а також про те, що після цього ушкодження син заявниці не міг рухатися. В той час як перший висновок експерта став основною підставою для нерозслідування версії про насильницьку смерть пана М. одразу після знаходження його трупа. Лише 12 травня 2000 року, майже через чотирнадцять місяців після того, як було знайдено тіло сина заявниці, справу було перекваліфіковано з нанесення побоїв сину заявниці на заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, внаслідок яких сталася смерть потерпілого. Суд також зазначає, що недоліки першої судово-медичної експертизи були підтверджені національними органами, які притягли пана Д. до дисциплінарної відповідальності з цього приводу.

46. Суд також звертає увагу на те, що постанови слідчого про відмову у порушенні кримінальної справи були скасовані декілька разів національними органами, які стверджували, що слідство було проведено поверхово, та вказали на конкретні дії, що мали бути проведені слідчими.

47. Суд також зазначає, що чисельні постанови слідчих про зупинення кримінальної справи були повторно неодноразово скасовані ГПУ як невмотивовані, у той же час слідчим було надано чіткі інструкції щодо подальших процесуальних дій, які необхідно було провести для розкриття злочину. Однак цим інструкціям не завжди слідували.

48. Суд також вважає, що були серії затримок у розслідуванні, загальна тривалість якого є розумною та виправданою. У той же час затримки у розслідуванні значно зменшили можливість його успіху та завершення.

49. Врешті, Суд зазначає, що вказані недоліки неодноразово були встановлені національними органами та відповідні особи були притягнені до дисциплінарної відповідальності.

50. У світлі наявних обставин справи Суд доходить висновку, що державні органи не провели ефективне розслідування зникнення та смерті сина заявниці. Відповідно у цій справі було порушено статтю 2 Конвенції у її процесуальному аспекті.

II. ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

51. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».

52. Заявниця не висунула вимог щодо справедливої сатисфакції у встановлений термін. Відповідно Суд нічого не присуджує.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. Оголошує скаргу за статтею 2 Конвенції щодо неефективного розслідування смерті сина заявниці прийнятною.

2. Постановляє, що мало місце порушення статті 2 Конвенції у її процесуальному аспекті.

Вчинено англійською мовою та повідомлено письмово 13 листопада 2008 року відповідно до пп. 2 та 3 правила 77 Регламенту Суду.

К. ВЕСТЕРДІК (C. Westerdiek)
Секретар

П. ЛОРЕНЦЕН (P. Lorenzen)
Голова